

**Inventariserend veldonderzoek -
waarderende fase**

Commanderiestraat, Ootmarsum gemeente Dinkelland (OV).

november 2017
Versie 2.0 definitief

In opdracht van:
Gemeente Dinkelland
Postbus 11
7590 AA Denekamp

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 117

Inventariserend veldonderzoek - waarderende fase Commanderiestraat te Ootmarsum, gemeente Dinkelland (OV)

Auteur: J.A.M. Oude Rengerink

In opdracht van: Gemeente Dinkelland

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

status rapport: Versie 2.0 definitief

Controle: E.W. Brouwer

Autorisatie: J.A.M. Oude Rengerink

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie V.O.F
Cobbingstraat 27
7631 DA Ootmarsum

Tel 06-49883403

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl

KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie V.O.F, Ootmarsum, 14 november 2017
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.
Laagland Archeologie V.O.F. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in november 2017 een Inventariserend veldonderzoek - waarderende fase uitgevoerd aan de Commanderiestraat te Ootmarsum, gemeente Dinkelland (OV). Het onderzoek vond plaats vanwege de ruimtelijke onderbouwing van het bestemmingsplan voor de bouw van 12 woningen. Vanwege de hoge archeologische verwachtingswaarde diende er een archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. Het onderzoek werd uitgevoerd op de bouwpercelen 1 t/m 5 en 9. Op de overige bouwpercelen is in 2011 al eerder onderzoek uitgevoerd.

Op grond van het bureauonderzoek en het voorgaande onderzoek is vastgesteld dat er in de 17^e of de 18^e eeuw een tuinaanleg van het Huis Ootmarsum aanwezig is geweest. Daarvan zijn echter bij een van de voorgaande onderzoeken (proefsleuf) geen sporen aangetroffen. Wel is bij het bureauonderzoek ten behoeve van het PvE een brede archeologische verwachting opgesteld voor sporen en vondsten vanaf de late prehistorie tot en met de nieuwe tijd.

Bij het onderhavige proefsleuvenonderzoek zijn twee proefsleuven gegraven. In proefsleuf 1 is een greppelvormig spoor aangetroffen waarbij er in het vlak direct nabij en in het spoor fragmenten van handgevormd aardewerk uit de ijzertijd zijn aangetroffen. In deze proefsleuf is sprake van een vindplaats uit de ijzertijd. Vanwege de aard van het onderzoek en de lage sporendichtheid kan de vindplaats niet eenduidig aan een archeologisch complextype worden toegewezen. Op basis van de KNA-waarderingscriteria geldt de vindplaats als behoudenswaardig.

In proefsleuf 2 zijn geen archeologische sporen en vondsten aangetroffen.

Laagland Archeologie adviseert om ter plaatse van de strook met geplande woningen in de bouwkavels 1 t/m 5 een opgraving te laten uitvoeren indien de bouwdiepte van de woningen meer dan 1,0 meter onder het huidige maaiveld gaat worden. Omdat het niet is uitgesloten dat de vindplaats zich ook voortzet op de bouwkavels 6 en 7 dient er bij deze opgraving ook over de bouwkavels 6-8 een extra proefsleuf aangelegd te worden. Indien daarbij de vindplaats zich voortzet dient de opgraving uitgebreid te worden.

Bij een mindere bouwdiepte kan de vindplaats *in situ* worden behouden.

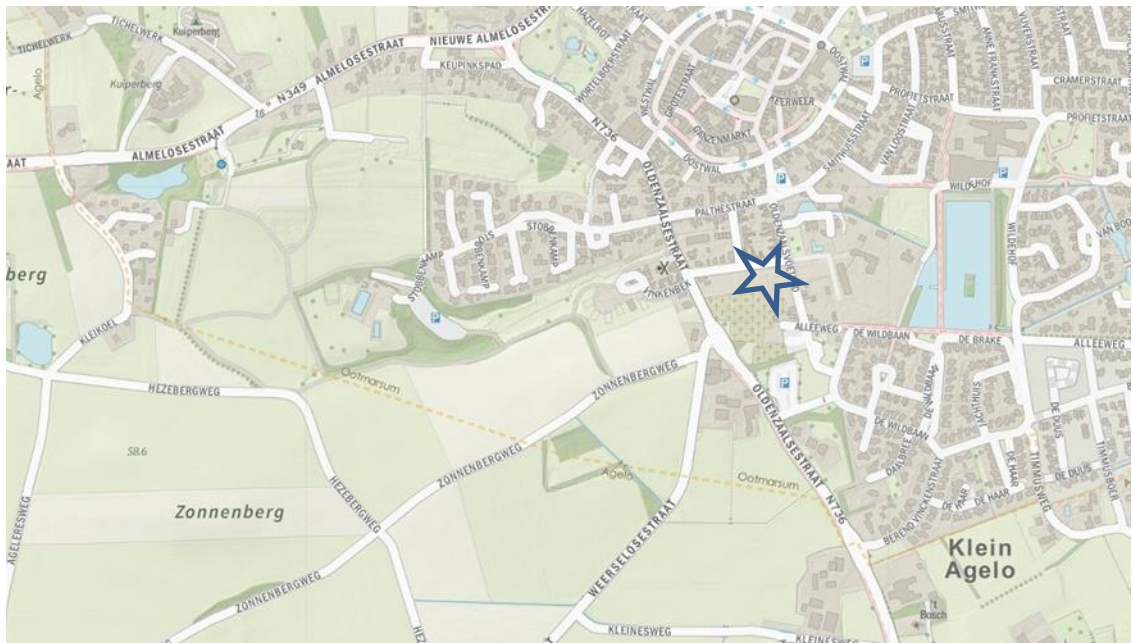
Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	7
2 Bureauonderzoek	8
2.1 archeologische en cultuurlandschappelijke context	8
2.2 Resultaten voorgaand onderzoek	10
3 Onderzoeksdoel en PvE	16
3.1 Onderzoeksdoel	16
3.2 Gespecificeerde archeologische verwachting	16
3.3 Onderzoeksvragen uit het PvE	17
4 Veldonderzoek	18
4.1 Onderzoeksmethodiek	18
4.2 Resultaten; lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	19
4.3 Resultaten; archeologie	22
4.4 Synthese	24
5 Onderzoeksvragen en conclusie	27
6 Waardering	28
6.1 Waardering volgens KNA-systematiek	28
6.2 Beoordeling op de waarderingscriteria	28
6.3 Conclusie waardering	30
7 Advies	33
8 Literatuur en bronnen	34
Bijlage 1 AMZ-cyclus	35
Bijlage 2 Archeologische perioden	36
Bijlage 3 Sporenlijst	37
Bijlage 4 Vondstenlijst	38
Bijlage 5 Opgravingsvlakken; Puttenoverzicht met alle sporen	39
Bijlage 6 Profielen en coupes	43

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van nieuwe woningen aan de Commanderiestraat en de bouw van een woning aan het Oldenzaalsvoetpad te Ootmarsum, gemeente Dinkelland (OV), zie afbeelding 1. Het plangebied ligt op de archeologische waardenkaart van de gemeente Dinkelland in een zone met een hoge archeologische verwachting. Bij te voorziene bodemingrepen dieper dan 40 cm en in omvang meer dan 2500 m² dient er archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd.

Het doel van dit onderzoek is een waardering van het terrein waarmee moet worden vastgesteld of er al dan niet een behoudenswaardige archeologische vindplaats aanwezig is.

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied (aanduiding met ster)

1.2 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft een bouwlocatie aan de Commanderiestraat, het Commanderieplein en het Oldenzaalsvoetpad. De totale afmeting van het plangebied is circa 6450 m². Een deel van dit plangebied is in 2011 al eerder onderzocht door BAAC¹ en Archeodienst.² Het nog te onderzoeken deel van het plangebied is aangegeven in afbeelding 2. Het betreft de bouwpercelen 1 t/m 5 en bouwperceel 9. Gezamenlijk is daarvan het oppervlak circa 3655 m². Het omvat de huidige kadastrale nummers C440, C439, C436 en deels C435. De locatie langs de Commanderiestraat is ten tijde van het onderzoek een braakliggend gebied dat tot enkele jaren geleden als groentetuinen en boomgaard werd gebruikt. Ten tijde van het onderzoek was het zwaar overwoekerd. Bouwperceel 9 aan het Oldenzaalsvoetpad bestaat uit kadastrale perceel C432 en maakt deel uit van een siertuin die aansluit op het kadastrale perceel C430 met het adres Oldenzaalsvoetpad 34.

Afbeelding 2. Contour van de te onderzoeken delen van het plangebied (dikke blauwe lijn). Gekleurd is het gehele plangebied aangegeven.

De ontwikkeling omvat het bouwen van in totaal 12 woningen zoals aangegeven in afbeelding 2.

¹ Witte 2012

² Jansen 2014

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS PLANGEBIED	
Projectnaam	Inventariserend veldonderzoek - waarderende fase Commanderiestraat te Ootmarsum, gemeente Dinkelland Overijssel
Toponiem	Commanderiestraat
Plaats	Ootmarsum
Gemeente	Dinkelland
Provincie	(OV)
Kaartblad	28O
Coördinaten hoekpunten	Gebied 1 (Bouwkavels 1-5) NW: 257724/491854 NO: 257773/491861 ZO: 257781/491823 ZW:257733/491817 Gebied 2 (Bouwkavel 9) NW:257792/491824 NO:257836/491829 ZO:257842/491807 ZW:257798/491801
Oppervlakte plangebied circa	2815 m ²
Diepte geplande bodemverstoring	Ca 1,2 m
Onderzoeksaanmelding Archis3	4570006100
Opdrachtgever	Gemeente Dinkelland Postbus 11, 7590 AA Denekamp
Uitvoerder	Laagland archeologie vof Cobbingstraat 27, 7631 DA Ootmarsum 06-49883403 hans.ouderengerink@laaglandarcheologie.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Dinkelland Dhr. A. Vissinga Postbus 11, 7590 AA Denekamp 06-54232006 albert.vissinga@hetoversticht.nl
Uitvoeringsperiode onderzoek	25 en 26 oktober 2017
Beheerder en plaats documentatie	Laagland archeologie vof, Ootmarsum

Tabel 1. Objectgegevens.

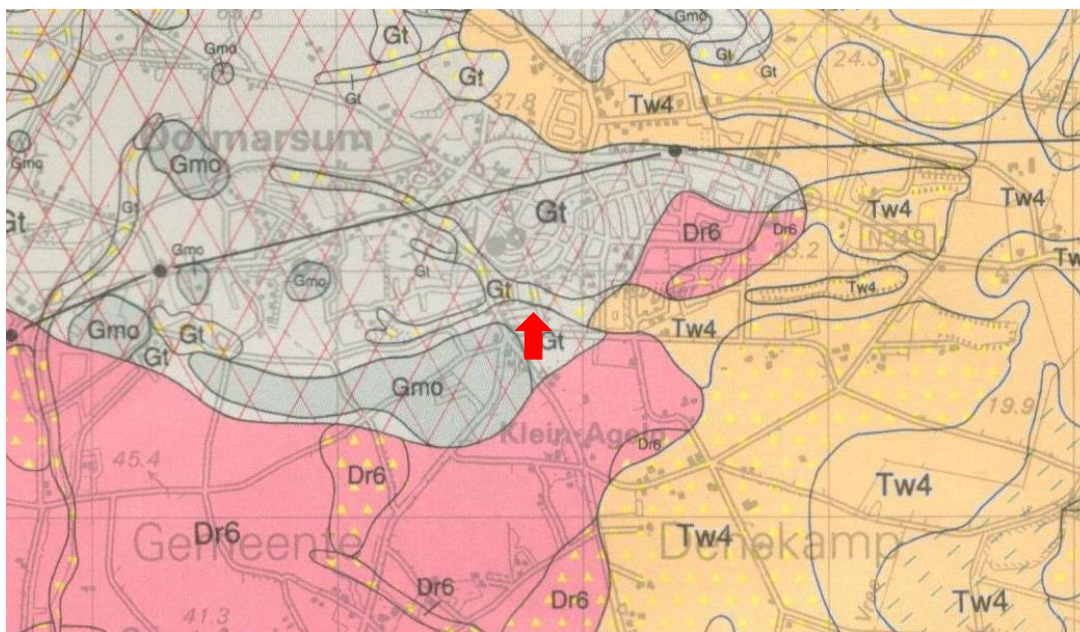
HOOFDSTUK 2 BUREAUONDERZOEK

2.1 ARCHEOLOGISCHE EN CULTUURLANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

Geologie, geomorfologie en bodem

Het plangebied ligt op de oostflank van de stuwwal van Ootmarsum. De ondergrond bestaat uit gestuwde afzettingen die deels bestaan uit tertiaire afzettingen (65 - 2,5 miljoen jaar geleden gevormd). Deze afzettingen (Gt) liggen op geringe diepte onder het maaiveld. De tertiaire afzettingen zijn samengesteld uit (fijn) zand, leem, lichte en zware kleien, afgezet onder mariene omstandigheden gedurende het Eoceen, Oligoceen en Mioceen (geologische periodes binnen het Tertiair).

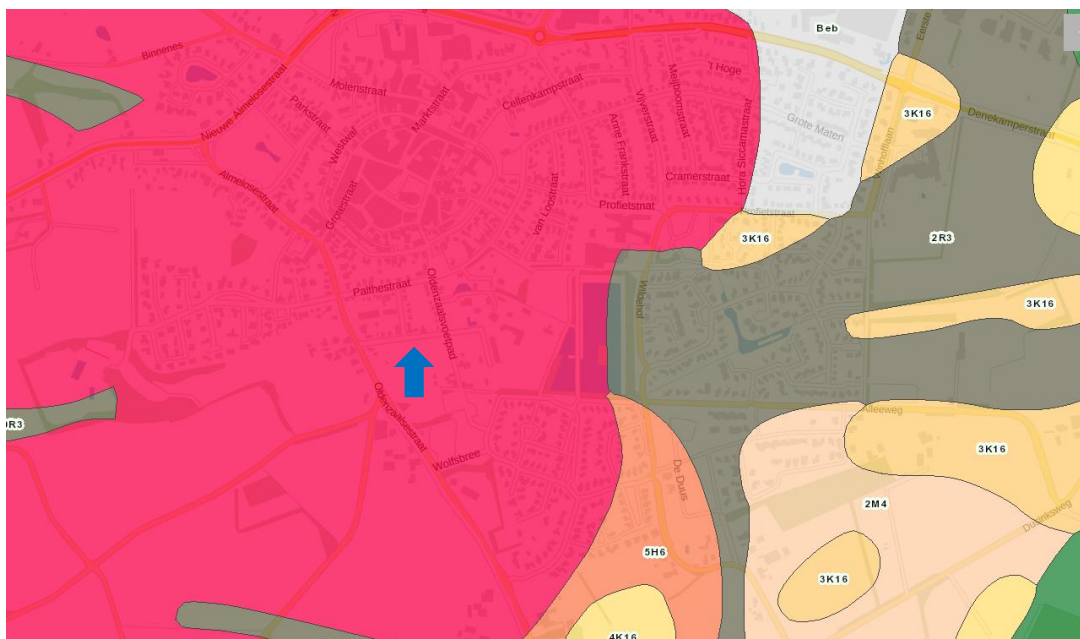
De stuwwal van Ootmarsum is voor een deel door het landijs overdekt geweest. Dit blijkt uit het voorkomen van keileem (mengsel van leem, grind en stenen, dat is afgezet onder een ijskap). Het keileem wordt tot de Formatie van Drenthe gerekend. De Geologische Kaart van Nederland geeft aan dat ter plaatse van het plangebied geen keileem voorkomt. De stuwwalflanken zijn doorsneden met erosiedalen waarin zich in het Pleistoceen beken hebben ingesneden. Het plangebied ligt op de zuidrand van een dergelijk erosiedal (dal van de Molenbeek). Op de geologische kaart zijn ter plaatse geen dekzanden dunner dan 2 meter aangegeven. In het erosiedal liggen fluvioperiglaciale afzettingen.

Afbeelding 3. Uitsnede uit de geologische kaart Almelo Oost/Denekamp 280/29. Met de rode pijl is de ligging van het plangebied op de zuidrand van een erosiedal aangeduid.

Bodem

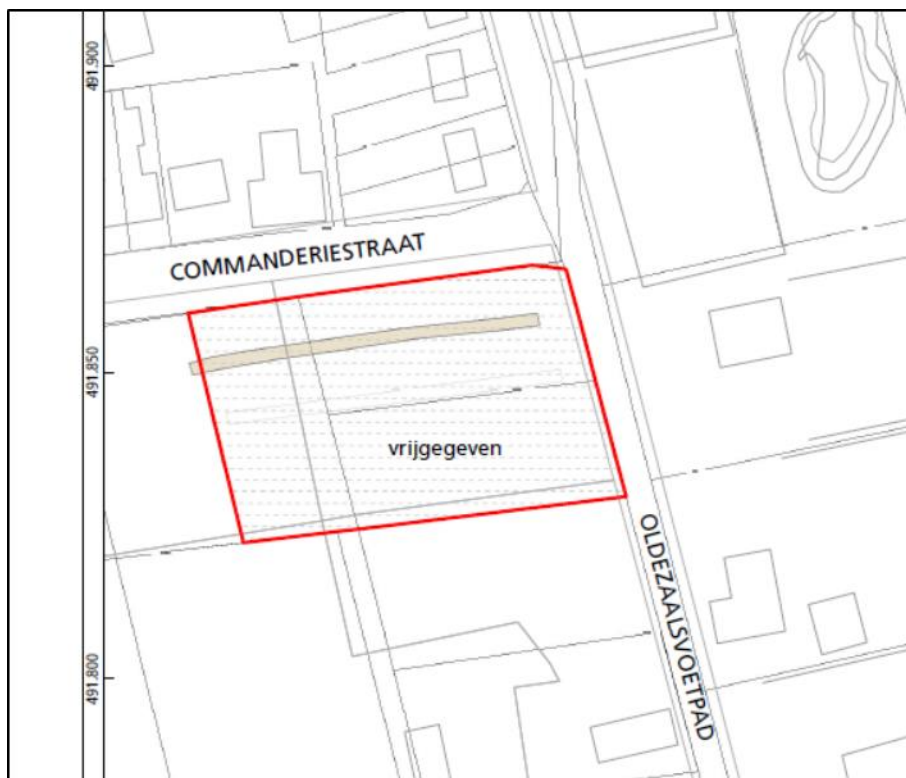
Er zijn geen bodemkundige gegevens bekend met betrekking tot het plangebied. Het gebied is als 'bebouwd' aangegeven op de Bodemkaart van Nederland. Direct ten zuiden van het plangebied komt een hoge zwarte enkeerdgrond met grondwater-trap VII* voor. Enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humus houdende bovengrond (Aa-horizont van minimaal 50 cm dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendek of esdek genoemd. Bij het proefsleuvenonderzoek van 2012 op de aangrenzende percelen is gebleken dat er een eerddek aanwezig is dat als een plaggendek is geïnterpreteerd (Witte 2012, p 28).

Afbeelding 4. Uitsnede uit de geomorfologische kaart. Met de blauwe pijl is de ligging van het plangebied aangeduid.

2.2 RESULTATEN VOORGAAND ONDERZOEK

In 2012 is door BAAC een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de planvorming voor de ontwikkeling van het Commanderiegebied. Daarbij zijn ook twee percelen onderzocht die grenzen aan de percelen van het onderzoek in het onderhavige plangebied (afbeelding 5).

Afbeelding 5. Het in 2012 onderzochte gebied met de ligging van de proefsleuf (Witte 2012).

De bodemopbouw zoals die bij het proefsleuvenonderzoek is aangetroffen is beschreven als : *"..... een bouwvoor van circa 40 cm dik bestaande uit grijs donkerbruin siltig zand waarin wat grind en ook baksteenspikkels voorkomen. Onder de bouwvoor liggen twee tot 30 cm dikke lagen A-horizont. Deze lagen zijn grijsbruin van kleur met een sterk siltige zandmatrix waarin grindjes en puntjes baksteen voorkomen. De bovenste van de twee lagen is iets donkerder van kleur maar vrijwel geheel gelijk in matrix. Onder dit pakket ligt een ongeveer vijf cm dikke A/C horizont op licht bruin, siltige matig fijn dekzand (C-horizont)."*³

In de proefsleuf is één archeologisch spoor aangetroffen waarop in het rapport niet verder wordt ingegaan.⁴

³ Witte 2012, p. 28

⁴ Idem

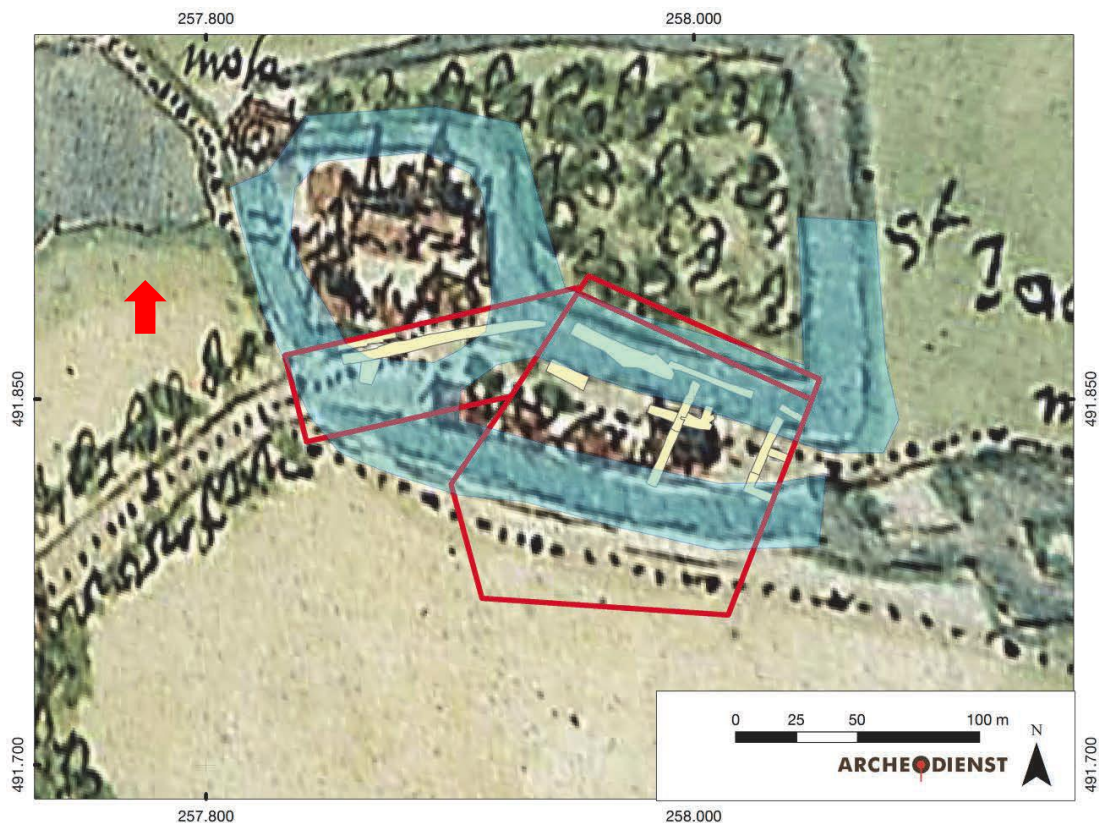

Afbeelding 6. Profielopname van de proefsleuf van het onderzoek uit 2012

Historische geografie, geschiedenis en landschap

Het plangebied ligt direct ten westen van de voormalige Commanderie en het Huis Ootmarsum. Op basis van proefsleuvenonderzoek uit 2014⁵ is een reconstructie van de 16^e eeuwse situatie gemaakt op de achtergrond van de kaart van Jacobus van Deventer. Het plangebied ligt dan nog buiten het Commanderiegebied in een gebied dat vermoedelijk nog bouwland was. In de 17^e en de 18^e eeuw is het gebied van het Huis Ootmarsum grootschalig heringericht en het plangebied ligt dan ter plaatse van de tuinen zoals aangegeven op een uitsnede van de Hottingerkaart uit circa 1780. De symmetrische tuinaanleg is tot op heden terug te vinden in de kadastrale situatie en de huidige verkaveling.

⁵ Janssen 2014

Afbeelding 7. Kaart van Jacobus van Deventer met reconstructie van de grachten rond de Commanderie in het midden van de 16^e eeuw. De ligging van het plangebied is met een rode pijl aangeduid. De grachten zijn blauw gearceerd. Bron: Janssen 2014.

Afbeelding 8. Uitsnede uit de Hottingerkaart uit circa 1780. Het plangebied ligt ter plaatse van de rode pijl in de symmetrische tuinen. De huidige Commanderiestraat en het Oldenzaalsvoetpad zijn dan min of meer al aanwezig zoals deze nu nog liggen.

Na de verkoop van de gronden die deel uitmaakten van het uitgebreide tuinencomplex werden deze vanaf 1821 in gebruik genomen als tuinen; ze zullen min of meer continu als moestuinen en boomgaarden in gebruik zijn geweest tot aan de huidige tijd.

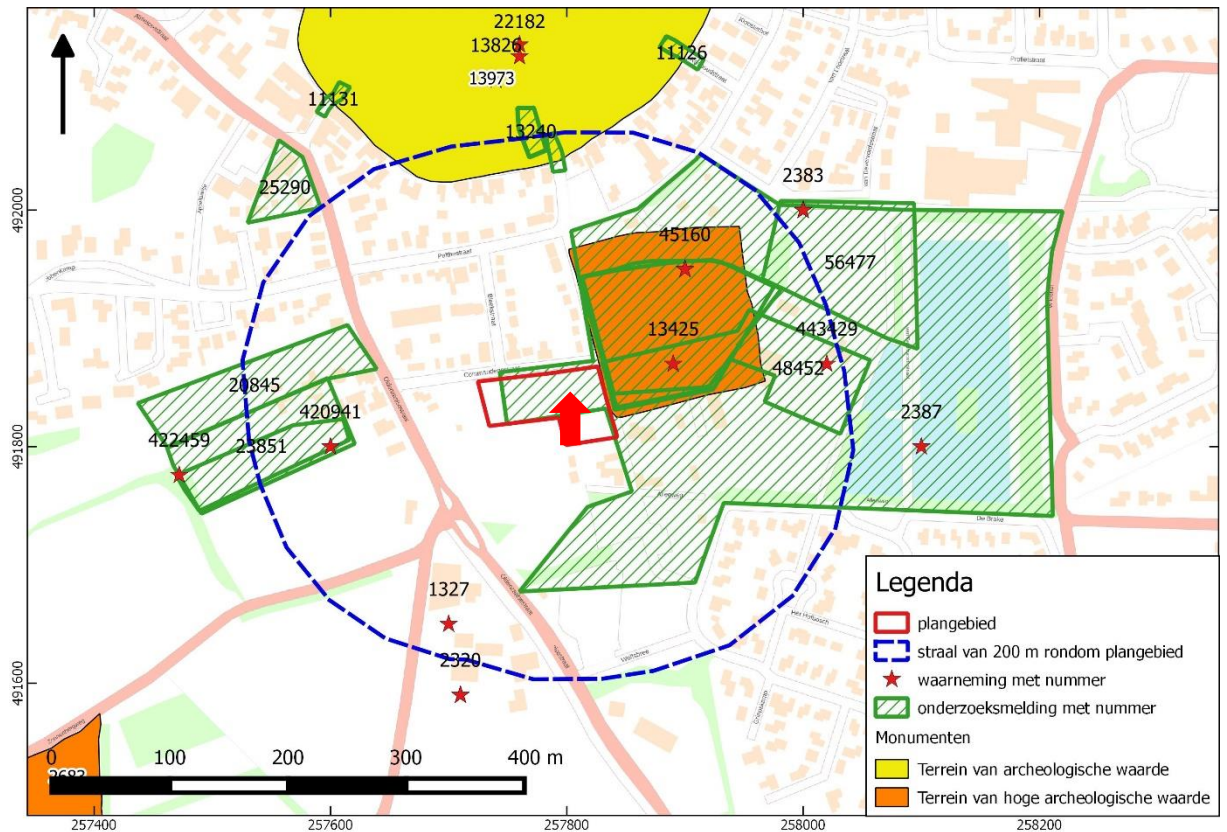
Wat precies de aard van de op de Hottingerkaart afgebeelde tuinaanleg is geweest valt niet goed te achterhalen. Mogelijk waren het vooral heggen die perken omsloten en waartussen paden lagen. In hoeverre er nog greppels of sloten aanwezig waren is niet duidelijk. In de proefsleuf van het onderzoek uit 2012 zijn geen sporen van de tuinaanleg aangetroffen.

Bekende archeologische waarden

In het kader van onderzoek naar de Commanderie en het Huis Ootmarsum zijn er meerder veldonderzoeken uitgevoerd. Het voert te ver om daar in detail op in te gaan. Behalve het onderzoek van BAAC uit 2012 hebben die onderzoeken zich gericht op de aan de oostzijde van het Oldenzaalsvoetpad gelegen terreinen. De voor het onderhavige plangebied relevante bevindingen zijn hierboven besproken. In afbeelding 9 zijn de onderzoeksmeldingen, AMK-terreinen en vondstmeldingen weergegeven.

Gemeentelijke verwachtings- en beleidsadvieskaart

Op de archeologische verwachtings- en beleidskaart van de gemeente Dinkelland ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachtingswaarde (stuwwalhellingszone met een plaggendek). Bovendien ligt het plangebied in een bufferzone rond een erf, adellijk huis of watermolen. Binnen de betreffende cirkel gaat het om archeologische resten en sporen van het adellijk huis (Commanderie en Huis Ootmarsum). Gezien de historische ontwikkeling van het plangebied zijn daar alleen de tuinen aanwezig geweest. Het is echter denkbaar dat er oudere sporen aanwezig zijn. Op de gemeentelijke kaart ligt het plangebied niet in de bufferzone van het historische erf ten zuidwesten (erve Voorpostel) ervan. Het is echter zeker niet uit te sluiten dat er op de relatief hoog liggende gronden van het plangebied eventueel sporen aanwezig zijn van middeleeuwse boerderijen, al dan niet als voorganger van de Commanderie of het erve Voorpostel, dan wel een nog onbekend erf.

Afbeelding 9. Het onderzoeksgebied met Archis-waarnemingen, onderzoeksmeldingen en AMK-terreinen. De rode pijl geeft de ligging van het onderzoeksgebied aan.

3 ONDERZOEKSDOEL EN PvE

3.1 ONDERZOEKSDOEL

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd op basis van een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen (PvE).⁶ Het proefsleuvenonderzoek heeft tot doel om de hoge verwachtingswaarde te toetsen en te komen tot een waardestelling van eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of er een behoudenswaardige archeologische vindplaats aanwezig is en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

3.2 GESPECIFICEERDE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

In de gespecificeerde verwachting in het PvE wordt uitgegaan van een brede archeologische verwachting. Uit het voorgaande proefsleuvenonderzoek uit 2012 is gebleken dat er geen sporen van de 17^e en 18^e eeuwse tuinaanleg aanwezig zijn. Er is geen reden om te veronderstellen dat er bij het onderzoek in het plangebied alsnog sporen van de tuinaanleg aanwezig zijn. Het is echter denkbaar dat er aanzienlijk oudere sporen aanwezig zijn. Het plangebied ligt namelijk in een zone op de rand van een erosiedal en was tot aan de aanleg van de tuinen in gebruik als bouwland. De gronden liggen relatief hoog. Dat houdt in dat er mogelijk sporen uit de periode van de late middeleeuwen en teruggaand tot in de prehistorie aanwezig kunnen zijn. Qua archeologische complextypen moet vooralsnog worden uitgegaan van een brede archeologische verwachting waarbij vindplaatsen uit de periode van de late prehistorie tot en met de late middeleeuwen aanwezig kunnen zijn. Het gaat dan om vindplaatsen met grondsporen als paalkuilen, afvalkuilen, greppels en mogelijk ook om grafstructuren. De sporen kunnen aanwezig zijn onder de akkerlaag in de top van een zandpakket op een diepte tussen circa 0,75 m in het westelijke en 1,8 m onder maaiveld in het oostelijke deel van het plangebied. Aangezien het om twee uiteen gelegen proefsleuven gaat zal het niet mogelijk zijn de begrenzing van een eventuele vindplaats vast te stellen. Qua gaafheid van een eventuele vindplaats is te verwachten dat deze vanwege afdekking met een plaggendeek nog redelijk intact kan zijn. De conservering van eventueel aanwezige organische materialen is sterk afhankelijk van de grondwaterstand. Vanwege de onderliggende klei- en of leemlagen is het denkbaar dat de vullingen van grondsporen

⁶ Oude Rengerink 2017

in deze lagen relatief vochtig zijn en dat daarmee organische materialen relatief goed zijn geconserveerd.

Op basis van historische gegevens is het niet aannemelijk dat er grootschalige bodemverstoringen zijn.

3.3 ONDERZOEKSVRAGEN UIT HET PvE

Aangezien vooralsnog moet worden aangetoond of er een vindplaats aanwezig is, kan er nog geen specifieke vraagstelling worden opgesteld. De onderzoeksvragen zijn daarom nog algemeen van aard. In het PvE zijn onderstaande algemene onderzoeksvragen opgenomen:

- 1. Zijn er in het onderzoeksgebied vindplaatsen met archeologische sporen en resten aanwezig?*
- 2. Wat is de aard (complextype), omvang en fysieke kwaliteit daarvan?*
- 3. Uit welke periode dateren deze?*
- 4. Wat is de aard, omvang en fysieke kwaliteit van mobiel vondstmateriaal?*
- 5. Wat is de waardestelling middels de KNA-waarderingscriteria? Is de vindplaats behoudenswaardig?*

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 ONDERZOEKSMETHODIEK

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd conform het PvE op 25 en 26 oktober 2017. Er zijn twee proefsleuven aangelegd ter plaatse van de geplande bouwvlakken van de woningen. Proefsleuf 1 kon worden aangelegd op de in het puttenplan aangegeven locatie. Proefsleuf 2 lag in een siertuin en is vanwege de aanwezigheid van een bloemperk met een sierboom na overleg met de eigenaar ten opzichte van het puttenplan circa 4 meter in zuidelijke richting worden verschoven. Voor de onderzoeksvraag en de trefkans van een eventuele archeologische vindplaats heeft dit geen consequenties. In het PvE is aangegeven dat, indien de plaatselijke omstandigheden dit noodzakelijk maken (kabels/leidingen, bomen), de uitvoerder de vrijheid heeft om in beperkte mate van de geplande ligging af te wijken.⁷ Derhalve wordt de verplaatsing van proefsleuf 2 niet als een afwijking van het PvE gezien.

De proefsleuven zijn aangelegd volgens de in het PvE gestelde eisen, conform de KNA-leidraad Veldhandleiding Archeologie en overige veldwerkspecificaties volgens het vigerende KNA-protocol 4003 IVO-P.⁸

In beide proefsleuven is één opgravingsvlak aangelegd op een niveau onder het plaggendeck en op de top van het ongeroerde niveau in de BC- en C-horizont. De diepte van de sleuven lag tussen circa 1,0 en 1,4 meter -mv. Proefsleuf 1 heeft een lengte van 47 meter en proefsleuf 2 van 14 meter. De sleuven zijn 4 meter breed.

Van een totaal oppervlak van het plangebied (circa 2815 m²) is daarmee 248 m² onderzocht. Dit is circa 9%, een dekkingspercentage dat voor een proefsleuvenonderzoek voldoet aan de normen in de in de KNA-Leidraad voor Proefsleuvenonderzoek.

In proefsleuf 1 zijn in de zuidelijke wand drie profielkolommen gedocumenteerd, in proefsleuf 2 is één profielkolom gedocumenteerd.

⁷ Oude Rengerink 2017, paragraaf 6.1

⁸ Borsboom et.al 2012

4.2 RESULTATEN; LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

Lithologie, lithogenese en bodem

Proefsleuf 1

De ongeroerde ondergrond in proefsleuf 1 bestaat uit leem die over de lengte van de proefsleuf afwisselend zandig en kleiig is. Over een lengte van circa 15 meter in het westelijke deel van de sleuf is de leem overwegend groengrijs van kleur. Het betreft eenglauconiethoudende zandige leem die kenmerkend is voor tertiaire leem die, op basis van de legenda van de geologische kaart⁹ tot de gestuwde mariene Formatie van Dongen of van Breda gerekend dienen te worden. In het overige deel van de proefsleuf verder naar het oosten bestaat de ongeroerde ondergrond uit een afwisseling van sterk tot matig zandige, siltige leem en een matig zandige sterk siltige klei. Qua lithostratigrafische indeling zal het vermoedelijk ook gaan om gestuwde mariene formaties uit het Tertiair.

Op de leemlaag ligt een pakket matig fijn tot fijn zand dat nagenoeg geheel antropogeen is omgewerkt. Van onderaf is dit pakket nog siltig en soms iets kleihoudend en naar boven toe neemt de siltigheid af en neemt het humusgehalte toe van matig tot sterk humeus. Deels zal dit pakket zijn ontstaan uit omgewerkt dekzand dat tot het Laagpakket van Wierden (Formatie van Boxtel) behoort. Het bovenste deel zal zijn ontstaan door ophoging met zand dat is aangevoerd met plaggenbemesting.

In bodemkundige termen is er sprake van een dik plaggendek op een C-horizont in de onderliggende leem. Het plaggendek heeft een dikte van circa 80 tot 85 cm dik. In het plaggendek zijn drie subhorizonten te onderscheiden: (vanaf maaiveld: een 30 cm sterk humeuze donkerbruingrijze bouwvoor (Ap)); daaronder een 25 cm dik sterk humeuze donkerbruingrijs plaggendek (Aa1) en daaronder een circa 25 cm dik, matig humeus donkergrijsbruin plaggendek (Aa2). In profiel 3 in het oostelijke deel van de sleuf is er een afwijkend profiel (afbeelding 10 en in detail afbeelding 11). Hier bevindt zich tussen het plaggendek en de C-horizont in de leem een vlekkerige lichtbruingele tot grijsbeige fijnzandige en matig siltige laag. De laag ziet er doorwoeld uit, deels vanwege bioturbatie met diergangen maar het lijkt er ook op dat deze antropogeen is gemengd. Qua interpretatie lijkt het op een oude ontginningslaag; een laag die is ontstaan bij het bewerken en spitten bij de (her-) ontginning van het terrein.

Proefsleuf 2

In proefsleuf 2 is in het profiel een vergelijkbare laagopbouw te zien als in de profielen 1 en 2 in proefsleuf 1. De ongeroerde ondergrond is echter een stuk minder lemig dan in proefsleuf 1. Deze bestaat uit sterk siltig, matig grindhoudend zeer fijn zand dat overwegend lichtgeelgrijs van kleur is. Op basis van de lithologische kenmerken kan het gaan om verspoeld zand, mogelijk te interpreteren als een fluvioperiglaciale

⁹ Geologische kaart van Nederland Almelo Oost/Denekamp

hellingafzetting (Formatie van Boxtel). Op dit zand ligt vrijwel direct een antropogeen dek. Het onderste deel van dit antropogene pakket bestaat uit sterk siltig zeer fijn matig humeus zand dat aan de onderkant een verrommelde overgang naar het onderliggende zandpakket heeft. Naar boven toe wordt neemt het siltgehalte af en wordt het dek humeuzer. Net als in proefsleuf 1 zal dit pakket zijn ontstaan uit omgewerkt dekzand dat tot het Laagpakket van Wierden (Formatie van Boxtel) behoort. Het bovenste deel zal zijn ontstaan door ophoging met zand dat is aangevoerd met plaggenbemesting.

Afbeelding 10. Profielopname 3 in proefsleuf 1. Het opgravingsvlak ligt op de C-horizont.

Afbeelding 11. Detail van het profiel 3 (zie afbeelding 10). Tussen het plaggendek en de C-horizont ligt een vlekkerige laag die vermoedelijk een oude ontginningslaag is. Deze laag is gemarkeerd met de rode stippellijnen.

In bodemkundig opzicht is er in het profiel in proefsleuf 2 een dik plaggendek aanwezig dat ligt op een C-horizont. Het plaggendek heeft een dikte van circa 80 tot 85 cm dik. In het plaggendek zijn drie subhorizonten te onderscheiden (vanaf maaiveld: een 30 cm dikke sterk humeuze donkerbruingrijze bouwvoor (Ap); daaronder een 30 cm dik sterk humeuze donkerbruingrijs plaggendek (Aa1) en daaronder een circa 20 cm dik matig humeus donkergrijsbruin plaggendek (Aa2) en een circa 25 cm dikke laag met een lichtbruingrijze tot beigegele verrommelde laag (Aa3). De basis van deze laag is onregelmatig begrensd met de onderliggende C-horizont.

Afbeelding 12. Profielopname 1 in proefsleuf 2.

4.3 RESULTATEN; ARCHEOLOGIE

Sporen en structuren (zie bijlage 6)

In proefsleuf 1 is een spoor aangetroffen dat als een greppel is geïnterpreteerd. Het gaat om een spoor met een lengte van circa 8 meter een breedte tussen 52 en 63 cm in het vlak. De randen van het spoor zijn onregelmatig en vaag maar in de coupes blijkt de lichtbruinigrijze vlekkerige vulling zich redelijk goed af te tekenen in de ongeroerde bodem. Het spoor is sterk doorwoeld als gevolg van bioturbatie. Het dwarsprofiel is komvormig en is circa 16 tot 18 cm diep. De uiteinden van de greppel zijn vaag. De greppel zoals die zich in het vlak aftekende loopt niet door in beide wanden van de sleuf. Om wat voor een soort greppel het gaat is niet duidelijk; mogelijk betreft het een begrenzing van een huisplaats of nederzettingsterrein.

Afbeelding 13. Spoor 1 in proefsleuf 1

Afbeelding 14. Coupes van spoor 1 in proefsleuf 1

Vondsten

In het opgravingsvlak van proefsleuf 1 zijn zeven fragmentjes aardewerk gevonden (afbeelding 15). Deze zijn als vlakvondsten individueel ingemeten en op de vlaktekening met de vondstnummers 1 t/m 7 weergegeven. Opmerkelijk is dat deze vondsten allemaal in de directe nabijheid van spoor 1 liggen en daardoor met dit spoor geassocieerd kunnen worden. Alle zeven vondsten betreffen handgevormd aardewerk en zijn wandfragmenten. Mogelijk is alleen vondstnummer 3 een bodemfragment. De scherven hebben afmetingen tussen circa 2 tot 3 cm. Vrijwel alle scherven zijn van een matig zacht baksel van fijnzandige klei en zijn gemagerd met fijn kwartsgruis. Het scherfje met vondstnummer 4 lijkt iets besmeten te zijn en op het scherfje met vondstnummer 1 zijn enkele ondiepe nagelindrukjes te zien. Vanwege de geringe afmetingen en het ontbreken van meer

versieringskenmerken en randfragmenten is het niet mogelijk om het aardwerk erg specifiek te dateren. Het meest waarschijnlijk is dat het gaat om scherven van ijzertijdaardewerk maar een datering in de Romeinse tijd is niet uit te sluiten.

Afbeelding 15. Handgevormd aardewerk uit proefsleuf 1. Vondstnummers 1 – 4 boven van links naar rechts. Vondstnummers 5- 7 onder van links naar rechts.

4.4 SYNTHESE

Vanwege de aangetroffen vondsten en het spoor is er ter plaatse van het oostelijke deel van proefsleuf 1 sprake van een archeologische vindplaats. Op grond van het gevonden aardewerkmateriaal dateert de vindplaats waarschijnlijk uit de ijzertijd. Behalve de greppel zijn er geen andere sporen aangetroffen waardoor het niet eenduidig is vast te stellen om welk complextype het gaat. De vindplaats zal zich in zuidelijke en noordelijke richtingen buiten de vindplaats uitstrekken. Ook kan de vindplaats zich nog verder in oostelijke richting uitstrekken. In de in 2011 gegraven proefsleuf, die zich overigens ook nog een stuk over het onderhavige onderzoeksgebied uitstrekte, is destijds een 'los spoor' aangetroffen.¹⁰ Op basis van de foto's (afbeeldingen 16 en 17) lijkt het te gaan om een vrij diepe kuil die mogelijk ook uit de ijzertijd kan dateren.

¹⁰ Witte 2012

Afbeelding 16. Aangetroffen kuil (spoor 1) bij het proefsleuvenonderzoek in 2011

Afbeelding 17. Coupe van spoor 1 bij het proefsleuvenonderzoek in 2011

Het greppelspoor is afgetopt als gevolg van de ontginning van het bouwland in de fase voorafgaand aan het ontstaan van het plaggendek maar desondanks is het redelijk goed intact. Eventueel aanwezige sporen van een huisplaats of een ander complex type uit de ijzertijd die buiten de proefsleuf kunnen liggen zullen daarmee naar verwachting ook nog aanwezig zijn.

De aangetroffen vindplaats past binnen de verwachting zoals die in het PvE is opgesteld. Voor wat betreft de duiding van de aangetroffen vondsten en het spoor kan vooralsnog geen concreet antwoord worden gegeven. Vermoedelijk gaat het om een huisplaats of nederzetting. Het is denkbaar dat de greppel een deel vormde van de omgrenzing daarvan.

In de directe omgeving van Ootmarsum zijn nooit opgravingen gedaan waarbij sporen en vondsten uit de ijzertijd zijn gedocumenteerd. In dat opzicht gaat het bij het onderhavige onderzoek om een vrij unieke vondst. De dichtstbijzijnde vondsten die bij niet archeologisch graafwerk of als losse vondst zijn gedaan betreffen een spinklosje dat op circa 330 met oostelijker nabij de Wildbaan is aangetroffen (waarnemingsnummer 2387) en aardewerkvondsten binnen de AMK-terreinen 2667 en 2683 op minimaal 600 meter in zuidwestelijke richting op de Ageleres.

HOOFDSTUK 5 ONDERZOEKSVRAGEN EN CONCLUSIE

Op basis van de beantwoording van de onderzoeksvragen uit het PvE kan er een conclusie worden opgesteld.

1. *Zijn er in het onderzoeksgebied vindplaatsen met archeologische sporen en resten aanwezig?*

In het onderzoeksgebied is in proefsleuf 1 een archeologische vindplaats aanwezig.

2. *Wat is de aard (complextype), omvang en fysieke kwaliteit daarvan?*

De vindplaats is vanwege het geringe aantal vondsten en slechts één spoor niet eenduidig aan een complextype toe te wijzen. Ter plaatse van de vindplaats is één proefsleuf gegraven en buiten deze proefsleuf zijn waarschijnlijk meer sporen van de vindplaats te verwachten. In het deel van het plangebied ter plaatse van de bouwpercelen 6, 7 en 8 kunnen bovendien ook nog sporen en vondsten van de vindplaats aanwezig zijn. Bij eerder onderzoek met een proefsleuf in 2011 is namelijk het opgravingsvlak niet diep genoeg aangelegd om deze eventueel aanwezige sporen te kunnen waarnemen. De fysieke kwaliteit van de vindplaats is als gemiddeld beoordeeld (zie hoofdstuk 6; Waardering).

3. *Uit welke periode dateren deze?*

Op basis van de aangetroffen fragmenten handgevormd aardewerk dateert de vindplaats waarschijnlijk uit de ijzertijd maar een datering in de Romeinse tijd valt niet uit te sluiten.

4. *Wat is de aard, omvang en fysieke kwaliteit van mobiel vondstmateriaal?*

Er zijn alleen anorganische vondsten aangetroffen (aardewerk) die goed zijn geconserveerd. Eventuele organische materialen kunnen aanwezig zijn indien deze zich in vochtige bodemomstandigheden bevinden. Gezien de lemige bodem is er een redelijke kans dat deze matig tot goed zijn geconserveerd.

5. *Wat is de waardestelling middels de KNA-waarderingscriteria? Is de vindplaats behoudenswaardig?*

Op basis van de criteria kan de vindplaats als behoudenswaardig worden gewaardeerd.

HOOFDSTUK 6 WAARDERING

6.1 WAARDERING VOLGENS KNA-SYSTEMATIEK

De waardering heeft betrekking op een vindplaats die waarschijnlijk dateert uit de ijzertijd. De doelstelling van het onderhavige onderzoek is te komen tot een waardering van een eventueel aanwezige archeologische vindplaats. De vindplaats wordt gewaardeerd op basis van de waarderingscriteria volgens de KNA 4.0.¹¹ Per onderdeel vindt een toewijzing van punten plaats en aan de hand van het totaal aantal punten wordt bepaald of de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt dient te worden. Bij een lage, gemiddelde en een hoge waarde worden respectievelijk 1, 2 en 3 punten toegekend. Het proces van waardering doorloopt een aantal stappen zoals in het diagram in afbeelding 11 is weergegeven.

Aangezien het een vindplaats betreft die niet zichtbaar is, wordt geen toetsing uitgevoerd op de criteria voor belevingswaarde. Een behoudenswaardige vindplaats heeft volgens de KNA-waarderingscriteria voor de fysieke kwaliteit een score van 5 of meer punten. Indien de score op de fysieke kwaliteit lager is, dan dient getoetst te worden op inhoudelijke kwaliteit. Bij een score op inhoudelijke kwaliteit van 7 of meer punten is de vindplaats alsnog behoudenswaardig. Bij een lagere score op inhoudelijke kwaliteit dient beoordeeld te worden of het criterium representativiteit toegepast dient te worden.

6.2 BEOORDELING OP DE WAARDERINGSCRITERIA

Gaafheid

De aanwezige vindplaats is gezien de aanwezigheid van een grondspoor als redelijk gaaf te benoemen. Er is wel een recente verstoring aanwezig maar daarvan is de verwachting dat die gering in omvang is en daarmee slechts een beperkt deel van de vindplaats heeft verstoord.

Conservering

De mate van conservering heeft betrekking op organisch vondstmateriaal; deze categorie is niet aangetroffen. De verwachting is dat deze in diepere grondsporen wel aanwezig kan

¹¹ KNA 4.0. Bijlage IV Waarderen van vindplaatsen

zijn indien deze materialen onder het grondwaterpeil liggen. Door de lemige en kleiige ondergrond is de vochtigheid in de bodem boven het grondwaterpeil doorgaans wat hoger dan in zandgronden. Daardoor valt te verwachten dat organische materialen matig zijn geconserveerd. Dat mag ook blijken uit de slecht geconserveerde fragmentjes bot die in de cultuurlaag zijn gevonden. Eventueel aanwezige ferro-metalen zullen om dezelfde reden ook matig zijn geconserveerd.

Zeldzaamheid

In de directe omgeving van Ootmarsum zijn weliswaar enkele locaties met ijzertijdvondsten bekend. Een goed onderzochte vindplaats in een vergelijkbare fysisch-geografische context is tot op heden niet gedocumenteerd. De vindplaats kan daarom als zeldzaam worden aangeduid.

Informatiewaarde

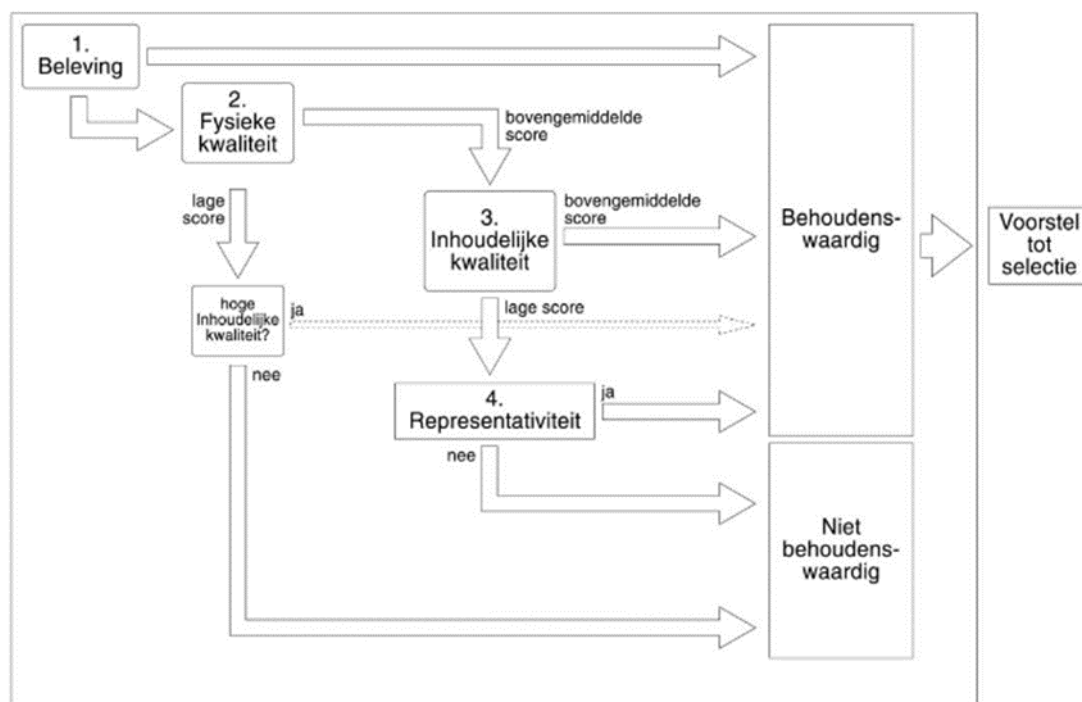
Aangenomen wordt dat het om een redelijk intacte vindplaats uit de ijzertijd gaat maar dat de conservering van organische artefacten matig is. De vondstdichtheid is laag maar er zijn naar verwachting sporen van een huisplaats of andere structuren aanwezig. Gezien de zeldzaamheid van goed onderzochte vindplaatsen in de omgeving van Ootmarsum zal onderzoek van de vindplaats een geografische en chronologische kennislacune verder invullen. De informatiewaarde van de vindplaats is daarom hoog.

Ensemblewaarde

Aangenomen dat het gaat om een huisplaats zijn er in de context van de ruimere omgeving een aantal vergelijkbare vindplaatsen bekend. In de directe omgeving zijn er, voor zover uit Archis 3-data blijkt, geen huisplaatsen opgegraven. In die zin is er sprake van een lage ensemblewaarde.

Representativiteit

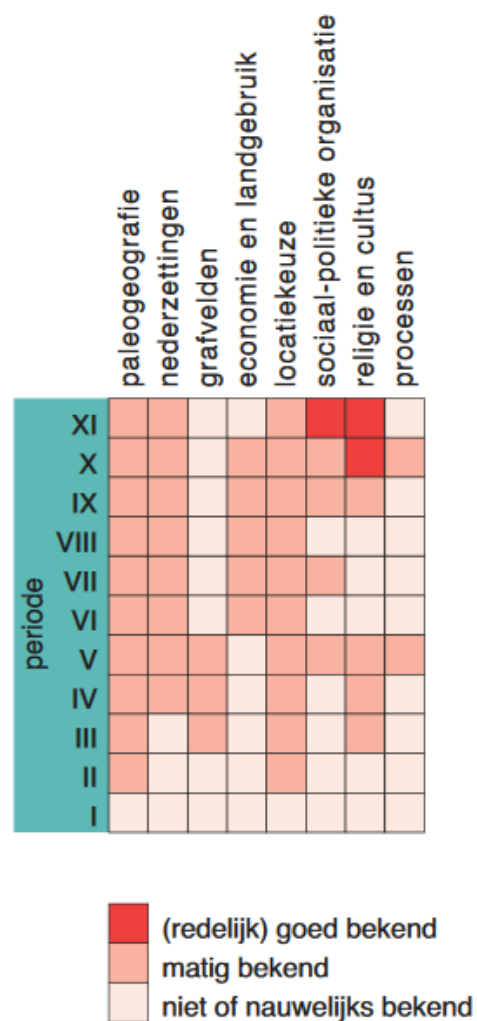
Het beoordelen van de representativiteit is zonder een uitgebreide analyse van de huidige stand van zaken naar bekende en goed geconserveerde vindplaatsen in de archeoregio van het Overijssels-Gelderse zandgebied niet goed mogelijk. Wel kan er op basis van de stand van zaken in de Archeobalans 2002 een goede indicatie worden verkregen. Ten aanzien van nederzettingen uit de ijzertijd en de vroeg-Romeinse tijd (perioden V en VI) is daarin te vinden dat de kennistand matig is ("matig bekend"). De representativiteit is daarmee gemiddeld.

Afbeelding 18. Stroomdiagram waardering (KNA 4.0 Bijlage IV Waarderen van vindplaatsen)

6.3 CONCLUSIE WAARDERING

De punten per criterium zijn in de waarderingstabel aangegeven. Op fysieke kwaliteit is er een score van minder dan 5 punten. De inhoudelijke kwaliteit wordt beoordeeld op 7 punten. Daarmee is de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt.

Afbeelding 19. Kennisstand van archeologische complextypen in het Overijssels-Gelderse zandgebied.

KNA 4.0 Waarderingstabel met scores

Kwalitei- ten	Waardering s-criteria	Operationele parameters	score
Beleefde kwaliteit	Zichtbaarheid (herkenbaar- heid en schoonheid)	Wordt niet gescoord	-
	Herinnerings- waarde	Wordt niet gescoord	-
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	- Aanwezigheid sporen; - Gaafheid sporen; - Ruimtelijke gaafheid; - Stratigrafie intact; - Mobilia in situ; - Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; - Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; - Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; - Stabiliteit van de natuurlijke omgeving.	2
	Conservering	- Conservering artefacten (metaal/overig); - Conservering organisch materiaal.	2
Inhoudelij- ke kwaliteit	Zeldzaamheid	- Het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen dezelfde archeoregio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld; - Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart.	3
	Informatie- waarde	- Opgraving/onderzoek van vergelijkbare vindplaatsen binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); - Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeoregio; - Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; - Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut of Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	3
	Ensemble- waarde	- Synchrone context (voorkomen van vindplaatsen uit dezelfde periode binnen de microregio); - Diachrone context (voorkomen van vindplaatsen uit opeenvolgende perioden binnen de microregio); - Landschappelijke context; - Landschappelijke context (fysisch en historisch); geografische gaafheid van het contemporaine landschap; - Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving.	1
	Represen- tativiteit	- Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode;- - Het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; - Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart.	2

HOOFDSTUK 7 ADVIES

Vanwege de aanwezigheid van een behoudenswaardige vindplaats is archeologie een aspect waarbij met de verdere planvorming rekening gehouden dient te worden. De diepteligging van vondsten en sporen in de C-horizont is circa 1,2 tot 1,2 m onder het huidige maaiveld (circa 34,06 tot 33,69 m +NAP). Indien de bouwdiepte, *in casu* de onderkant van de funderingen, niet dieper wordt dan circa 1,0 meter onder het huidige maaiveld (tot op circa 34,25 m +NAP) dan zal er geen aantasting van de vindplaats optreden en kan de vindplaats in situ worden behouden. Mochten de onderkanten van de funderingen dieper komen te liggen dan wordt de vindplaats verstoord. In dat geval zal er in ieder geval ter plaatse van de strook met de geplande woningen op de bouwkavels 1 t/m 5 een opgraving moeten plaatsvinden om de vindplaats en de kennis die daarin besloten ligt *ex situ* te kunnen behouden. Omdat het niet is uitgesloten dat de vindplaats zich ook voortzet op de bouwkavels 6 en 7 dient er bij deze opgraving ook over de bouwkavels 6-8 een extra proefsleuf aangelegd te worden. Indien daarbij de vindplaats zich voortzet dient de opgraving uitgebreid te worden.

HOOFDSTUK 8 LITERATUUR EN BRONNEN

Berg, M.W. & C den Otter, 1993. *Toelichting bij de Geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Almelo Oost/Denekamp (280/29)*. Rijks Geologische Dienst Haarlem

Borsboom, A.J. & J.W.H.P. Verhagen & M. Verbruggen, 2012. *KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P)*. SIKB Gouda

Janssen, M.J., 2014. *De Commanderie van de Duitse Orde of het Huis Ootmarsum. Een proefsleuvenonderzoek*. Archeodienst Rapport 567

Oude Rengerink, J.A.M., 2017. *PvE IVO-Proefsleuven, Woningen Commanderiestraat Ootmarsum*. Ongepubliceerd. Laagland Archeologie, Ootmarsum

RAAP Archeologisch Adviesbureau, 2007. *Archeologische verwachtings- en beleidskaart gemeente Dinkelland*.

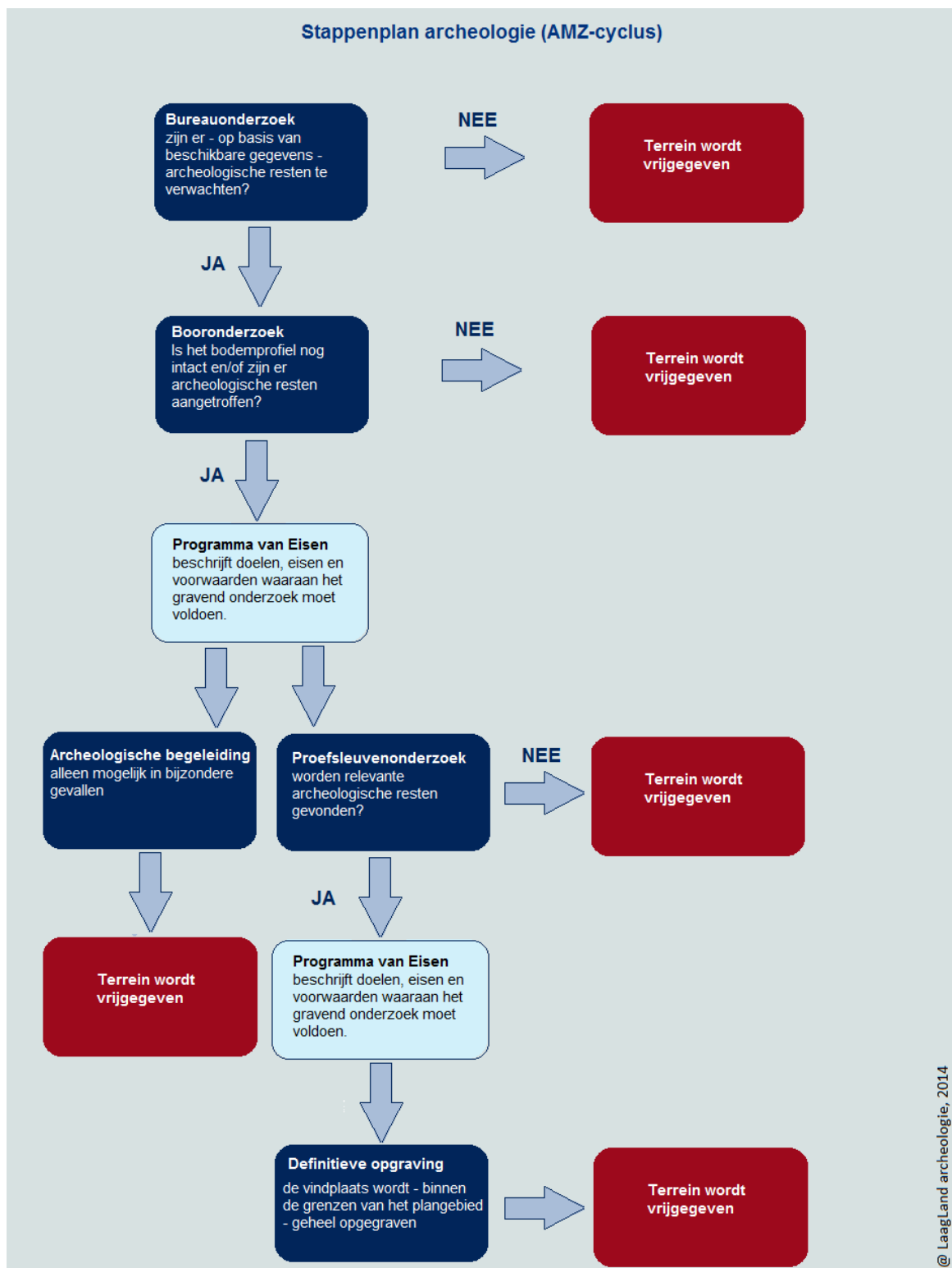
SIKB, 2016. KNA 4.0. Bijlage IV Waarderen van vindplaatsen
<https://www.sikb.nl/doc/archeo/KNA40juni2016/KNA%20Lb%20bijlage%20IV%20Waarderen%20van%20vindplaatsen%20versie%204.0.pdf> AMZ-cyclus

SIKB, 2016. *Inventariserend Veldonderzoek (Landbodems) (Field Survey IVO (soil) Protocol 4003*. SIKB 2016. Gouda.

Witte, N., 2012. *Ootmarsum Commanderie. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*. BAAC rapport A-11.0279.

www.hisgis.nl

BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	1795	
		B	1650	
		A	1500	
Middeleeuwen		Laat	1250	
		Vol	1050	
		vroeg	Ottoons	900
			Karolingisch	725
			Merovingisch	450
Romeinse tijd		Laat	270	
		Midden	70 na Chr.	
		Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250	
		Midden	500	
		Vroeg	800	
	Bronstijd	Laat	1100	
		Midden	1800	
		Vroeg	2000	
	Neolithicum	Laat	2850	
		Midden	4200	
		Vroeg	4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	6450	
		Midden	8640	
		Vroeg	9700	
	Paleolithicum	Jong	35.000	
		Midden	250.000	
		Oud		
© Monolithisch archeologie 2013				

BIJLAGE 3 SPORENLIJST

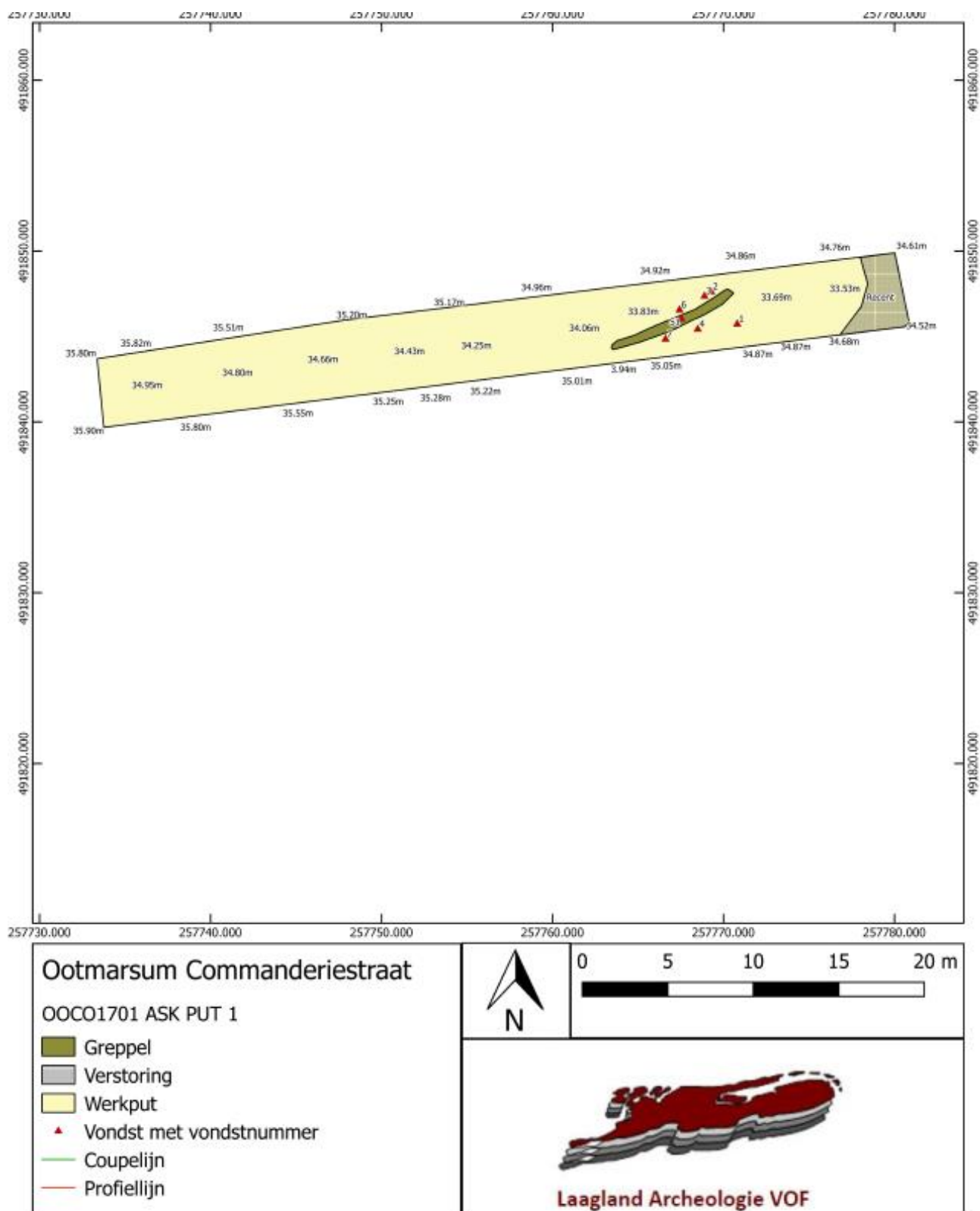
spoor	vulling	datum	put	vlak	relatie	spoor_type	onzeker	legenda(gis)	begin- en	einddat	sp_opmerking	coupe?	breedte (cm)	diepte (cm)	Tekenvol	Structuurnr	Vindplaatsnr	textuur	Humus	Grind	kleur	vlekken?	insluitels	vu_opmerking	Interpretatie
1	1	25-10-2017	1	1		GR		GR	IJZ	IJZ	Vlekkerig, onscherpe begren	j	63	18	1		1	Zs3,k1	0	1	lbgr	j		Vlekkerig met biotu	Greppel

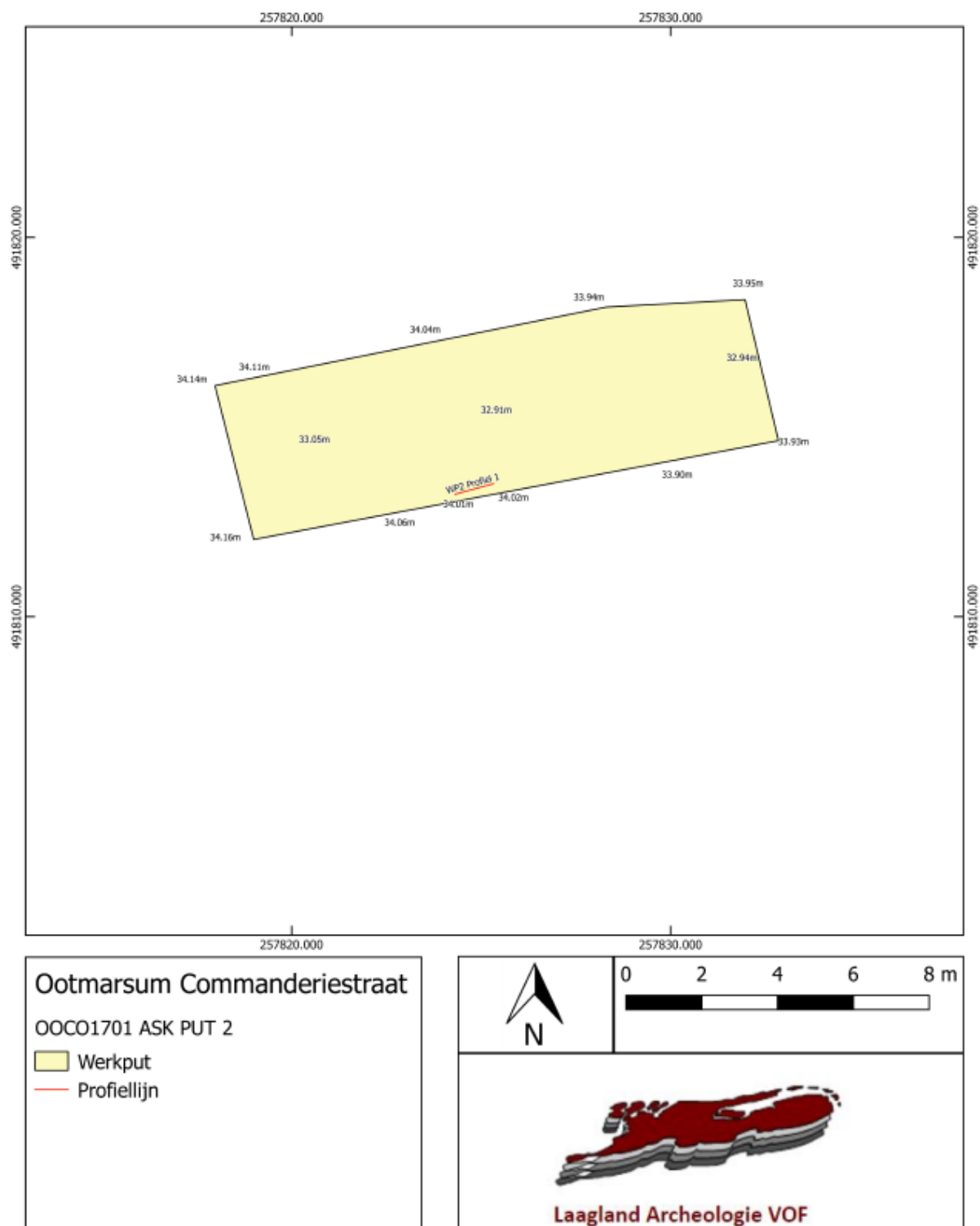
BIJLAGE 4 VONDSTENLIJST

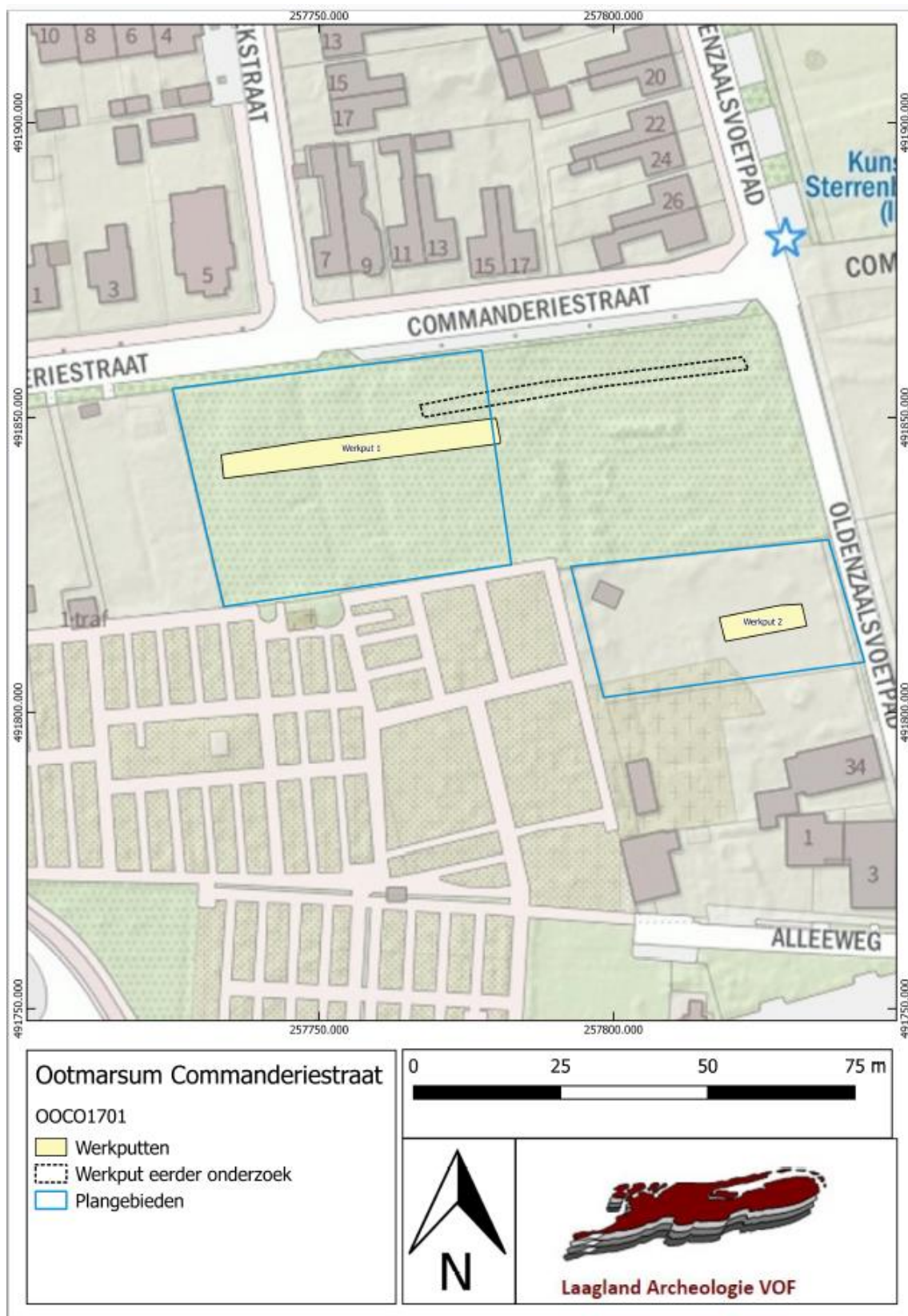
code	toponiem	datum	put	vlak	vak	vondstnr.	materiaal	materiaal spec.	gewicht (gram)	aantal	W/H/B/R	magering	kleur	specificatie	datering
OOC1701	Commanderiestraat	25-10-17	1	1	7	1	KER	AWH	4	1	w and	kw artsgruis	beigegrijs		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	26-10-17	1	1	7	2	KER	AWH	5	1	w and	kw artsgruis	grijs		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	27-10-17	1	1	7	3	KER	AWH	10	1	bodem	kw artsgruis	donkergrijs		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	28-10-17	1	1	7	4	KER	AWH	6	1	w and	kw artsgruis	donkergrijs		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	29-10-17	1	1	7	5	KER	AWH	8	1	w and	kw artsgruis/zand	grijs/bruinrode buitenzijde		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	30-10-17	1	1	7	6	KER	AWH	10	1	w and	kw artsgruis	grijs/bruinrode buitenzijde		IJZ
OOC1701	Commanderiestraat	31-10-17	1	1	7	7	KER	AWH	2	1	w and	kw artsgruis	licht beigegrijs		IJZ

BIJLAGE 5 OPGRAVINGSVLAKKEN; PUTTENOVERZICHT MET ALLE SPOREN

Inventariserend veldonderzoek - waarderende fase Commanderiestraat te Ootmarsum, gemeente
Dinkelland (OV)

BIJLAGE 6 PROFIELEN EN COUPES

